

ETÜMOLOOGILISI MÄRKMEID (VII)

UDO UIBO

amelema

Verb *amelema* 'armatsema, kergemeelselt armusuhteid looma, ringi ajama, ringi tõmbama; kurameerima, tiivaripsutama' (EKSS I: 95) on eesti kirjakeelde toodud XIX sajandi lõpus või XX sajandi algul. Seda keelendit ei tunne veel Wiedemanni sõnaraamatu teine trükk (1893) ega kajasta niisugused leksikograafilised allikad nagu K. A. Hermann'i „Täieline Eesti-Vene sõnaraamat” (1896) ja Lauri Kettuneni „Eesti-soome sõnaraamat” (1917). Õigekeelsussõnaraamatusse kinnistab verbi *amelema* J. V. Veski „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu” I köide (1925), kus selle seletuseks on välja pakutud tänapäevasest tähendusest ebamäärasem 'kellegi ümber agarasti tegevuses olema, schranzen', mis kahe sugupoole suhetele otseselt ei viita. Määratlusele 'kellegi ümber agarasti tegevuses olema' jääb ustavaks ka Elmar Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat”, kaasa arvatud selle nõukogudeaegne trükk (1945) ja väliseesti väljaanded. Korrektiivi teeb „Suure õigekeelsus-sõnaraamatu” I vihik (1948), andes tähenduseks 'libitsema, tiivaripsutama'. VÕS 1953, ÕS 1960 ja ÕS 1976 on sõna *amelema* nähtavasti pidanud üldtuntuks ning jäta-
vad selle tähenduse avamata, ÕS 1999-s ja ÕS 2006-s figureerib tähendus 'armatsema, kergemeelselt armusuhteid looma'.

Ehkki sõjaeelseis õigekeelsusallikais jääb *amelema* tähendus ebamääraseks, on päris selge, et tänapäevane tähendus oli ühiskeeles välja kujunenud juba enne Teist maailmasõda. Seda kinnitab kas või asjaolu, et Andrus Saareste mõistelises sõnaraamatus on tähenduse 'flirtima, armatsema' kohta toodud tarvituspäiteid ilukirjandusest (EKMS I: 154, tsitaatlused August Kitzbergilt, Peet Vallakult, Johannes Semperilt ja Karl Ristikivilt), samal ajal kui kõigi ülejäänud *amelema* tähenduste puhul kirjanduslikud näited puuduvad (vrd EKMS I: 258 'edvistavalt kõhklema, kõhklema ja edvistama'; EKMS I: 484 'tõrkuma ja end püsti ajama' [hobuse kohta]; EKMS III: 1260 'agaralt ja osavalt tegevuses olema'; EKMS IV: 461 'tõrkuma'). „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu” määratlust pole muutmata kujul üle võtnud ka mõni sõjaeelne sõnaraamat. Näiteks A. V. Kõrvi „Uute ja teiste vähemtuntud sõnade sõnastik” (1936: 33) lisab sellele prantsuskeelsed täpsustavad vasted 'aduler, cour-tiser' ja A. E. Grafi „Eesti-saksa sõnaraamat” (1937: 12) annab verbi *amelema* tähenduseks 'jm. schmeicheln, den Hof machen, j. umwerben; vor jm. bu-ckeln; flirten'.

Julius Mägiste etümoloogiasõnaraamatu käsikirjas (EEW I: 69) on verbi *amelema* peetud eesti (?läänemeresoome) deskriptiivsõnaks. Etümoloogia esimehe, küsimärgita pool on jäetud avamata, küsimärgiline pool seevastu on leidnud täpsustamist ja eesti sõna võrdlusaineseks on pakutud (jällegi küsimärgiga) Elias Lönnroti sõnaraamatus leiduvat soome verbi *hamuta* 'trefva, famla l. tota efter, göra osäkert l. oordentligt' (≈ 'millegi järele kobama; eba-kindlalt või korrapäratult otsima'). Alo Rauna (1982: 4) etümoloogilises teatmikus on *amelema* märgendatud eesti deskriptiivsõnaks ja formuleeringu „e. deskr.” järele on lisatud „vrd. *jamelema*”. Nende kahe seisukohavõtuga näiksegi selle sõna senine etümoloogiline vaatlus piirduvat.

Verbi *amelema* tänapäevast, kirjakeelset tähendust arvestades tundub Julius Mägiste pakutud seos soome verbiga *hamuta* igati usutav: armatsemine ja kobamine („kabistamine”) on teineteisega kaasnevad tegevused ja esimese tähenduse tekkimine teisest näib loomulik. Paraku hajub see usutavusse mulje murdeainestikuga tutvudes otsekohe. *amelema* on kitsa levikuga Mulgi murde sõna, mida „Eesti murrete sõnaraamat” on registreerinud selle murdeala kõigist viiest kihelkonnast (*ameleme* Pst, Hls, Hel; *amaleme* Trv, Krk). Seejuures on sõna tähendus kaunis laialivalguv ('rabelema, tõrkuma, vigurdama, edvistama; vastassugupoole vastu huvi tundma'). Sõnaraamatus esitatud tarvitusnäiteid silmitsedes sugeneb liiatigi kahtlus, kas sõna tähendust on ikka päris märkitabavalt iseloomustatud ja kas tähendus 'vastassugupoole vastu huvi tundma' üldse kirjeldab sõna tegelikku murdetarvitust või on see lisatud kirjakeele survele. Üsna selge aga on see, et kogu seda kirevat tähenduskomplotti ei anna kuidagi tuletada tähendusest 'kobama'. Mõningaid näiteid: Trv *missa amalet, ku sa ei mõista õigest kõnelde, rabeles üits sõna siit, tõine säald*; Trv *obene nakas amaleme - - võtt amalde, ei lää sinna kos sa taht tedä `aade*; Hls *akkab ameleme, ameleme, aga ei mälete esi midägi* (langetõbise kohta; vt EMS I: 321, kus leidub teisigi tarvitusnäiteid).

Esimese, kõnelemise kohta käiva ja viimase, langetõbist puudutava näite puhul sõandaksin küsida, kas tähendus on siin ikka 'rabelema', nagu on ilmsesti arvatud, või hoopiski 'jamama, jampsima', mis märgivad vanemas rahvakeeles ja vanas kirjakeeles ebaselgelt rääkimist ning sonimist. Kui see oletus tõele vastab, siis võiks *amelema* olla sõna *jama* teise astme tuletise *jamelema* (*jama* → *jamama* → *jamelema*) Mulgi murde alal tekkinud reeglipäratu variant. „Eesti murrete sõnaraamatu” sõnaartiklite *amelema* (EMS I: 321) ning *jama*², *jamama*², *jamelema*, *jampima*, *jamps*, *jampsima* jts (EMS II: 71–74) võrdlemine tundub seda oletust niihästi semantiliselt kui ka keelegeograafiliselt toetavat.

1) Nii verbi *amelema* kui ka *jamelema* on kasutatud hobuse tõrkumise kohta (vrd Trv *obene nakas amaleme - - võtt amalde, ei lää sinna kos sa taht tedä `aade* ja Hls *Hobene akaš jameleme ja jameleme, ja es lääki raavist üle*).

2) Sõna *amelema* tähendusega 'edvistama' on võrreldav sõna *jamama* tähendus 'alpima' (vrd EMS I: 321 ja EMS II: 72; paraku viimasel juhul tähendus näitelausetest ei selgu).

3) Sõna *jama* ja selle tuletiste *jamama* ~ *jamelema* tähendus on aja jooksul laiali valgunud ning on selles mõttes võrreldav verbi *amelema* murdetähenduste ebamäärasusega. Verbi *amelema* võib kõigis murdesõnaraamatu tarvitusnäidetes tõrgeteta asendada verbiga *jamama* ~ *jamelema*.

4) Verbi *jamelema* on registreeritud läänemurdest (Rid), Tartu murdest (Ran, Nõo) ja Mulgi murdest (Hls, Hel). Hallistes ja Helmes ristub verbi *jamelema* levila verbi *amelema* levilaga ja viimase teke esimesest on keelegeograafiliselt võimalik.

Niisiis näib, et murdematerjal ei räägi vastu Alo Rauna oletusele verbide *amelema* ja *jamelema* etümoloogilisest seosest, vaid pigem tundub seda kinnitavat. Sõna *amelema* Mulgi murdest kirjakeele toojaks võib suurt eksimist kartmata pidada August Kitzbergi, kellelt nii Andrus Saareste kui ka „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” toovad ära jutustusest „Veli Henn” (1901) pärit tsitaatlause *See näis ka hästi noorte neidude ümber amelda* [loe: *jamelda* – *U. U.*] *oskavat* – võimalik, et just selle lause põhjal ongi J. V. Veski oma „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatus” välja pakkunud tähenduse ‘kellegi ümber agarasti tegevuses olema’. Tähenduse ‘armatsema’ on *amelema* tõenäoliselt saanud alles XX sajandil kirjakeeles. Julius Mägiste meelest on tähenduse seksualiseerumine toimunud XX sajandi alguse kõnekeeles laialt levinud verbi *amiseerima* mõjul (EEW I: 69), aga muidugi võiks selle kõrval kõne alla tulla teinegi *am*-alguline „armusemeemiga” sõna – *Amor*. Henrik Visnapuu luulekogu „Amores” ilmus ja hakkas ilma tegema mäletatavasti 1917. aastal.

(*liiva*)soss ja *sõus*

Sõna *soss* ‘murd. liivane pinnas’ (EKSS V: 564) on Wiedemanni sõnaraamatule tundmatu ja kuulub eesti keeles nähtavasti üsna uute, hinnanguliselt XIX sajandi teisel poolel levima hakanud sõnade hulka. Ilukirjanduses on see sõna silma jäänud põhiliselt liitsõna *liivasoss* ‘kõnek. liivane toitainetevaene maa(tükk)’ (EKSS III: 139) järelkomponendina ning just sellisel kujul jõudis ta 1976. aastal ka meie õigekeelsussõnaraamatusse (ÕS 1976: *liivasoss* ‘vilets maatükk’). 1999. ja 2006. aasta õigekeelsussõnaraamat nüansseerivad pisut sõna tähendust, piiritledes seda täpsemalt (‘kehv liivane maatükk’), ja neis leidub *soss* ka liitsõna kujul (*Liivasoss* = *soss* ‘kehv liivamaatükk’). Seejuures on liivast, põlluharimiseks vähesobivat ala tähistav sõna kokku pandud teiste *soss*’idega, nagu *Tüdruk on hakkaja, aga poeg on soss* (‘saamatu’), *Mehel on soss väljas* (‘mees on omadega läbi’), *Asi läksi sossi* (‘untsu, lõrri’), *soss-sepp* (‘vusserdaja’). Kõigil näidetel on semantiline ühisosa ‘kehv, vilets, halb’,¹ mis tänapäeva keele seisukohalt näib õigustavat ka sõna (*liiva*)*soss* käsitlemist samas sõnaartiklis.

Eesti murretest on seda sõna kahekümnenandal sajandil dokumenteeritud kahe põhivariandina, milles vahelduvad esisilbi *o* ja *u*: *soss* ‘liivane pinnas’ (Hää, Kei, VMr, Trm, Trv, Krk, Hel, Ran) ja *suss* ‘liivik, liivane pinnas’ (Lüg, Jõh, IisR, Han, Kei, Iis, Trm, Kod, Vil, Hls, Krk; vt VMS II: 435, 446). Esisilbi *o* ~ *u* sporaadiline vaheldus pole eesti murretes midagi enneolematut ja selle pooldest ei erine *soss* ~ *suss* niisugustest teisenditest nagu *kord* ~ *kurd*, *obadus* ~ *ubadus*, *ohakas* ~ *uhakas*, *oherdi* ~ *uherdi*, *orv* ~ *urv*, *torkama* ~ *turkama* jt, mida „Väike murdesõnastik” esitab vahel ühe sõna variantidena, vahel eri märksõnade all. Variantidele *soss* ~ *suss* lisanduvad lõunaeesti murdeist

¹ Näitelause *Mehel on soss väljas* puhul on see ühisosa küll näiline ja puudub sõna tasandil, sest siin *soss* = *toss* ‘hing’. See *soss* on vähemasti EKSS-i järgi *u*-tüveline.

ts-algulised *tsoss* 'liivane pinnas' (Hel, Kam, Ote, Har, Vas; VMS II: 545), *tsuss* 'liivane pinnas' (Har; VMS II: 546) ja *tsöss* 'liivane pinnas' (Ote; VMS II: 549). Kahtlasem on lugu sõnaga *husa* 'liivane maa' (Rõu, Vas; VMS II: 615), sest Võru murde võimalikku sporaadilist muutust *s > h* sõna algul (vrd nt *süsi* ja *hüdsi*) ei ole sugugi kõik etümoloogid päri ilma pikema jututa aktsepteerima. Ilmselt juhuslik on vaid ühes kihelkonnas registreeritud *voss* '(liiva)soss' (Mar; VMS II: 701). Võimalikest tuletistest tuleks ehk kõne alla *sussakas* 'kehv vili' (Hää; VMS II: 446). Eriti Põhja-Eesti murdeainestik on hõre ja võib arvata, et nagu teistegi uuemate keelendite puhul, ei ammenda see sõna tege-likku levikut. Teisiti oleks raske seletada, kuidas on leksikograafias pikka aega tundmatuna püsinud sõna kasutada saanud näiteks Saaremaal sündinud Jakob Mändmets või Järva-Madise kihelkonnast pärit A. H. Tammsaare.

Etümoloogiliselt tundub *soss ~ suss* esmapilgul olevat onomatopoeetiline sõna. Selle mulje tingib keelendi kõlaline ilmekus, vormi kokkulangemine teiste kehva, viletsat asja väljendavate *soss*-sõnadega ja tugev variaablus. Paraku on tunded keeleajaloolises töös kahtlase väärtusega tööriist ega tohiks asendada metoodilisemat lähenemist: võrdlust naaberkeelte materjali-ga. Nagu paljudel teistelgi analoogistel juhtudel, selgub seda sõna naaber-keelte ainekuga kõrvutades, et tegu on pseudoonomatopöaga ja sõnal *soss ~ suss* on olemas selge laenuallikas. Kõnealusel juhul on selleks vene sõna *сушь*, mille tähendusteks on muu hulgas 'все, что сухо; сухая разсыпчатая земля' ja 'сухое место, не грязное, не мочажинное' [Даль 1956: 367; vrd ka VES IV: 86 *сушь* 4. miski kuivanu (maa, puud vms.)]. Murdesõna *сушь* lähtub sõnast *сухой* 'kuiv'; samasse sõnapessa kuuluvad veel näiteks *суша* 'maismaa' ja *сухарь* 'kuivik', millest on eesti keelde laenatud nüüd juba vanapäraseks muutunud sõna *suhkar* (vt nt Must 2000: 385). Eesti sõna *soss ~ suss* lähtu-mine vene sõnast *сушь* tõendab ühtlasi, et eesti keeles on murdeline *suss* alge-ne ja kirjakeelne *soss* sekundaarne.

Laenude puhul on kasulik veidi lapata etümoloogilisi sõnaraamatuid ja kontrollida, kas sama indoeuroopa sõnapesa pole eesti keelde pakkunud tei-sigi laene. Vene sõna *сухой* ürgseks lähtekohaks on peetud indoeuroopa tüve **saus-*, **sus-* 'kuiv', mis leedu keelde on andnud sõna *sausas* 'kuiv' (Pokorný 2002: 880–881). „Väikest murdesõnastikku” lehitsedes märkamegi, et lääne-murde kolmest kihelkonnast (Kul, Vig, Kir) on registreeritud sõna *sõus ~ sõusk* 'madal koht jões' (VMS II: 457). Siin sugeneb vägisi kahtlus, kas ei võiks tegemist olla vana balti laenuga, kus omaaegne häälikuühend *au* on muutu-nud *ou*'ks. Semantiliselt ei tohiks laenueldus tekitada vastuväiteid, sest sõna *kuiv* ja selle lühenenud tuletist *kuigas* (eeldatavasti < **kuivakas* või **kui-vikas*) kasutatakse Lääne-Eesti saartel ka meremadaliku tähenduses (vt EKMS II: 796–797; EMS II: 973, 963). Tõenäoliselt tänu August Mälgule on see tähendus jõudnud ka kirjakeele sõnaraamatusse, mis defineerib: *kuiv* II. 3. hrl. pl. 'veealune liivane madalik meres' ja illustreerib seda näitelausetega *Rannarahval olid lähemad kuivad täpselt teada ja Sadama ahtast suudmest väljas, pealpool peaaegu alati kohisevaid kuivi sattus paat raskesse lainetus-se* (EKSS II: 550; teine näide pärineb August Mälgult).

Balti laenu usutavust süvendab asjaolu, et just Lääne-Eestist on Lembit Vaba (1989: 138–141; 206–218; vt ka Vaba 1997: 239–240) esitanud mitu kit-sa levikuga baltipärast maastikusõna: *kuits* 'vesine sooäärne maa' (Han, Kse Lih), *lohm* 'veega kaetud madalik, lohk, loik, vesine või porine koht (heina-

maal') (Mär, Vig), 'pikk kõva (soo)hein' (Kul, Kir, Har), *loja* 'madal vesine koht' (Mus, Emm, Phl), *loju* 'madal vesine maa' (Khk), *palu* 'soo(maa), madal tüma maa, sooheinamaa, vesine metsamaa' (LNg, Mar, Kul, Mär, Vig, Kir, Lih, Kse, Han; hajateateid ka mujalt), *rahu* 'liivane või kivine meremadalik, väike saar meres ranna ligidal' (Lääne-Eesti ja saared, kohati ka Harjumaa). Küllap kuulub niisuguse vana baltipärase maastikusõnavara hulka ka *sõus* ~ *sõusk*.

viisakas

*Seal metsa all seisis üks suvitusmaja,
kus laulmas oli lindude koor.*

*Linnuke oksa peal pesakest punus,
ise vilistas viisakat viit.*

(Rahvalik laul „Suvitusmaja”)

Tänapäeva eesti keeles üldkasutatavale sõnale *viisakas* annab kirjakeele seletussõnaraamat kaks tähendust: 1. hea käitumise tavasid järgiv v. neile vastav; meeldiva käitumisega, heade kommetega; hea tooni kohane; 2. korralik (3. ja 4. täh.), kena, hea. Teine tähendus on tänapäeval harvem kui esimene, kuid mitte tavatu, nagu tõendavad ka seletussõnaraamatu näitelauseid: *Sissetulek võimaldas viisaka äraelamise; Lähme mõnda viisakasse kohta; Tõmba midagi viisakamat selga* jne (EKSS VII: 124–125). Esimese leksikograafilise allikana dokumenteerib sõna *Wisakas* kaheksateistkümnenda sajandi alguskümnendest pärit S. H. Vestringi käsikirjaline eesti-saksa sõnaraamat, andes selle tähenduseks 'Gebräuchlich' ehk 'kasutuskõlblik' (Vestring 1998: 292). Paneme tähele ja jätame meelde, et sõna ei esine siin tänapäeva seisukohalt mitte oma esimeses, vaid teises tähenduses.

Oma struktuurilt on *viisakas* ilmne tuletis, millel puuduvad sugulaskeeltes otsesed vasted. Mitte kuidagi ei sõanda selleks pidada Alo Rauna (1982: 204) etümoloogilises teatmikus väljapakutud väidetavat vadja sõna *viizõkõz*, mis Eesti Keele Instituudi vadja sõnavarakartoteegi andmeil on registreeritud üksnes vadja haritlase Dmitri Tsvetkovi käsikirjalises sõnaraamatus ja mille rahvakeelsuse kohta puuduvad andmed. Soome etümoloogilised sõnaraamatud on eesti sõna *viisakas* pidanud seotuks soome sõnaga *viisas* 'tark' ja selle vastetega isuri, karjala, lüüdi ja vadja keeles ehk siis teisisõnu sõna *viisas* tuletiseks (SKES VI: 1752; SSA III: 444). On huvitav täheldada, et eesti etümoloogilised teatmeteosed on niisuguses seoses kahelnud: Julius Mägiste on käsitlenud sõna *viisakas* alamsaksa laenu *viis* tuletisena, ehkki teise variandina on arvestatud ka võrdlusvõimalust sõnaga *viisas* (EEW XII: 3831). Alo Raun (1982: 204) piirdub väidetava vadja vaste äratoomisega ja esitab sõna *viisas* üksnes märgendi *vrđ.* järel ebakindla võrdlusvõimalusena, jättes etümoloogia õigupoolest lahtiseks.

Eesti keeleainesega lähemalt tutvudes ei jää erilist kahtlust, et Julius Mägiste esitatud etümoloogia peab paika ja tuletusseose eeldamine sõnaga *viisas* on meelevaldne.² Juhiksin tähelepanu järgmistele asjaoludele.

² Need sõnad võivad küll olla omavahel etümoloogiliselt seotud, kuid kaudselt, germaani keelte vahendusel. Nimelt on soome *viisas* vana germaani (algskandinaavia) laen (< **wisaz*, *vrđ* rootsi *vis*, saksa *Weise*, inglise *wise* jne 'tark'; vt SSA III: 444), eesti *viis* alam-

1) Sõna *viisas* 'osav' on XX sajandi murdekogudes registreeritud üksnes neljast Põhja-Eesti rannakihelkonnast (Kuu, Hlj, VNg, JõeK; vt VMS II: 676), mille puhul tuleb arvesse soome hilismõju. Ei leidu tõendeid, et tegemist oleks vana läänemeresoome ühissõnaga (vepsa ja liivi vasted puuduvad), ega ole teada, et seda sõna oleks varem eesti keelealal laiemalt tuntud.

2) Sõna *viisakas* varaseim üleskirjutus kannab tähendust 'gebräuchlich', mida ei saa otseses tähenduses rakendada elusolendi, sealhulgas inimese kohta. Sõna *viisas* puhul on lugu vastupidi: see seostub eelkõige inimesega.

3) Eesti murretes leidub sõnast *viis* lähtuvaid tuletisi ja liitsõnu, mille tähendus on lähedane või kattub sõna *viisakas* tähendusega: *viisilik* 'kombekas' (Ris, Trm), *viisiline* (VNg, Jäm, Hää, JMd, KJn, San, Rõu, Plv, Vas), *viisine* 'korralik' (VNg), *viisipäraline* 'korralik' (Lüg, Khk, Vll, Ris, Lai, Hls), *viisipärane* 'korralik' (Vai, Jäm, Khk, Kaa, Ris, Plt; vt VMS II: 677). Teisisõnu öeldes pole *viisakas* midagi muud kui lihtsalt *viisipärane*: *viisakas käitumine* on *viisipärane käitumine*, *viisakas elamine* on *viisipärane elamine* jne. See kõlab praegu veidi arhailiselt, mis aga ei muuda asja sisu.

4) Sõna *viis* osaliseks sünonüümiks on sõna *komme*. Selle tuletis *kombekas* tähendab laias laastus sedasama mis *viisakas* (inimese kohta).

Mõningat segadust võib tekitada teise silbi *a* tuletises *viisakas*, ehkki sõna *viis* on nagu enamik alamsaksa laene *i*-tüveline (*viis* : *viisi*). See *a* on analoogiaüldistuslik ja üle võetud *a*-tüveliste sõnade tuletistest. Nii on juhtunud paljudes teisteski sõnades, mis ei ole *a*-tüvelised: *juhm* : *juhmi*, aga *juhmakas*, *kalts* : *kaltsu*, aga *kaltsakas*, *lapp* : *lapi*, aga *lapakas*, *loll* : *lolli*, aga *lollakas*, *tünn* : *tünni*, aga *tünnakas* jne. Õieti ei peakski asjaomast sufiksit esitama kujul *-kas*, nagu on üldiselt kombeks, vaid kujul *-(a)kas*. Lõpuks juhiksin naljaviluks, aga igati teemakohaselt ning eelnevat juttu täiendavalt tähelepanu ka Marko Matvere ja Väikeste Lõõtspillide Ühingu esitatavale vanale rahvalikule laulule „Suvitusmaja”, kus „linnuke oksa peal pesakest punus, ise vilistas *viisakat* viit”. Siin ei esine *viisakas* muidugi tavapärases tähenduses 'kombekas' või 'korralik', vaid lähtub sõnast *viis* (: *viisi*) tähenduses 'meloodia' ja tähendab 'meloodiline, viisikas'. Et see *viisakas* on tuletatud sõnast *viis* ja mitte sõnast *viisas*, on vahest selge ka kõige suuremale skeptikule.

Kirjandus

EEW = J. Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch. Bd. I–XII. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft, 1982–1983 (II trükk: 2000).

EKMS = A. Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat I–IV. Stockholm: Kirjastus Vaba Eesti, 1958–1965.

EKSS = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. Tallinn, 1988–2007.

EMS = Eesti murrete sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1994–.

G r a f, Adolf Eduard 1937. Eesti-saksa sõnaraamat. Koostatud nüüdisaegse ametliku sõnavara alusel. Läbi vaadanud Joh. Aavik. Redigeerinud M. Lubi. Tartu: Kirjastus „Kool”.

H e r m a n n, Karl August 1896. Täieline Eesti–Vene sõnaraamat. Jurjev: K. A. Hermann.

saksa laen (< keskalamsaksa *wīse*) ja kõik need germaani sõnad võivad lähtuda ühelt ja samalt etümoloogiliselt aluselt ning kuuluda samasse sõnapessa (vt nt Kluge, Seebold 2002: 981 *weise*, *Weise* ja *-weise*).

- Kettunen, Lauri 1917. Virolais-suomalainen sanakirja. Helsinki: Otava.
- Kluge, Friedrich, Seebold, Elmar 2002. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 24., durchgesehene und erweiterte Auflage. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Kõrv, August Voldemar 1936. Uute ja teiste vähetuntud sõnade sõnastik. Oma sõnad kontrollinud ning uusi lisanud mag. Joh. Aavik. Tallinn: „Ilo” kirjastus.
- Must, Mari 2000. Vene laensõnad eesti murretes. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pokorny, Julius 2002. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Tübingen–Basel: A. Francke Verlag.
- Raun, Alo 1982. Eesti keele etimoloogiline teatmik. Rooma–Toronto: Maarjamaa.
- SKES VI = E. Itkonen, A. J. Joki, R. Peltola, Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1978.
- SSA III = Suomen sanojen alkuperä III. Etymologinen sanakirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2001.
- Vab, Lembit 1989. Balti laenud läänemeresoome maastikusõnavaras. – Keel ja Kirjandus, nr 3–4, lk 138–141, 206–218.
- Vab, Lembit 1997. Balti laenudest ja nende uurimisest. – Pühendusteos Huno Rätsepale 28. 12. 1997. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7.) Tartu: Tartu Ülikool, lk 231–243.
- VES IV = Vene-eesti sõnaraamat IV. Vastutavad toimetajad T. Ereht, A. Õim. Tallinn: Valgus, 1994.
- Vestring, Salomo Heinrich 1998. Lexicon esthonio germanicum. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- VMS = Väike murdesõnastik I–II. Toim V. Pall. Tallinn: Valgus, 1982–1989.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1893. Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. St. Petersburg.
- Даль, Владимир 1956. Толковый словарь живого великорусского языка. Том IV. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.

Kasutatud murrakute lühendid: **Emmaste**; **Hanila**; **Hargla**; **Helme**; **Hls** = Halliste; **Häädemeeste**; **Iis** = Iisaku (idamurre); **IisR** = Iisaku (rannikumurre); **JMd** = Järva-Madise; **JõeK** = Jõelähtme (keskmurre); **Jõhvi**; **Jämaja**; **Kaarma**; **Kambja**; **Keila**; **Khk** = Kihelkonna; **Kirbla**; **KJn** = Kolga-Jaani; **Kod** = Kodavere (idamurre); **Krk** = Karksi; **Kse** = Karuse; **Kullamaa**; **Kuu** = Kuusalu (rannikumurre); **Laiuse**; **Lihula**; **LNg** = Lääne-Nigula; **Lüganuse**; **Martna**; **Mustjala**; **Märjamaa**; **Nõo**; **Otepää**; **Phl** = Pühalepa; **Plv** = Põlva; **Pst** = Paistu; **Rannu**; **Ridala**; **Risti**; **Rõuge**; **Sangaste**; **Tori**; **Trm** = Torma; **Trv** = Tarvastu; **Vastseliina**; **Vigala**; **Viljandi**; **Vll** = Valjala; **VMr** = Väike-Maarja.

Etymological Notes (VII)

Keywords: lexicology, etymology, dialectology, derivation, loanwords, Baltic loans, Russian loans

Etymologies for the Estonian words *amelema*, *(liiva)soos*, *sõus* and *viisakas* are presented, concluding that 1) the verb *amelema* 'make love to' is an irregular variant of the verb *jamelema* 'to speak or do nonsense' (a secondary derivative of the word *jama* 'nonsense'), and it was introduced into literary Estonian from Mulgi dialect (probably by writer August Kitzberg); 2) the noun *(liiva)soos* 'sandy piece of land', in dialects also *suss*, is a Russian loan (< Russ. *сушь* 'dry land'); 3) the Western dialect word *sõus* 'shallow (reedy) place in a river' is a Baltic loan (cf. Lith. *sausas* 'dry'); 4) the adjective *viisakas* 'polite' has been derived from the Low-German loan *viis* 'mode, manner, way, fashion', as has been presumed by Julius Mägiste, and not from the Finnic (Finnish, Karelian etc.) word *viisas* 'wise', which solution is suggested by Finnish etymological dictionaries.

Udo Uibo (b. 1956), literary magazine *Looming*, editor, udo@looming.ee